

SMART START

Project funded by the
EUROPEAN UNION

Sustaining civil society impact through social entrepreneurship and innovations in Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, Macedonia and Turkey

Аутор: МА/МСЦ Здравко Вељанов

СОЦИЈАЛНО ПРЕДУЗЕТНИШТВО У СРБИЈИ У ПОРАСТУ – БОЉИ УСЛОВИ ЗА БРЖИ РАЗВОЈ

Ова публикација је сачињена уз подршку Европске уније. Садржај ове публикације је искључива одговорност пројекта Смарт Старт и ни на који начин не одражава ставове Европске уније.

У последње две деценије Србија је направила значајне кораке ка демократизацији и либералној економији. Међутим, економска криза из 2008. године донела је додатне проблеме, у виду повећања јавног и приватног дуга, и разоткрила неке од слабости државе, као што су мала и средња предузећа, реформе система итд.¹ Социјално предузетништво може да помогне држави са перспективама запошљавања, социјалне укључености и помоћи у процесу интеграција и социјалне кохезије. Концепт социјалног предузећа развијен је у Италији 1980-тих године, али се тек 1990-тих шири по континенту. Социјално предузетништво варира од земље до земље у свом развоју, међутим све се више наглашава и добија на значају у свим земљама. Поред модела, литература и истраживања на тему социјалног предузетништва се такође развијају.²

Социјално предузетништво није дефинисано у Србији али неки аутори покушавају да то разјасне. Мијатовић и сарадници³ покушали су да објасне кроз термин социјалне економије, која је шира од социјалног предузетништва. Социјална економија или трећи сектор економије, функционише паралелно са остала два, приватним и јавним сектором, и подразумева бројне економске активности са друштвеном оријентацијом. Социјално предузетништво се у том погледу састоји од две особине – друштвене и економске; друштвена се односи на комунални или друштвени интерес док се економска односи на предузетнички дух и активности организације.

Први део ове публикације анализира инфраструктуру социјалног предузетништва у Србији у погледу релевантних закона, стратегија, политика и других значајних усвојених политичких докумената који се односе на социјално предузетништво. Након тога, други део расветљава нека питања и изазове у земљи, док последњи део даје кратак преглед и препоруке.

¹ Извештај ОЕЦД-а за Републику Србију. Подстицање социјалног предузетништва и стварања социјалних предузећа у Републици Србији. ЛЕЕД програм. Октобар 2012.

² Дефурни, Жак и Март Нисенс. Социјална предузећа у Европи: најновији трендови и развој. Часопис Социјално предузеће 4.3 (2008): 202-228

³ Мијатовић, Бошко; Пауновић, Марко и Ковачевић, Вера. Социјално предузетништво у Србији. Центар за либерално-демократске студије. Фебруар 2012.

Контекст и активности социјалног предузетништва у Србији

Контекст социјалног предузетништва у Србији стално се побољшава, али недостатак правног оквира и даље отежава процес. Једини правни облик социјалног предузетништва који је законски препознат јесте предузеће за запошљавање особа са инвалидитетом. Постоји такође потенцијал у процесу јавних набавки али је приступ социјалним предузећима ограничен. Иако нема много мрежа и платформи које се баве унапређењем процеса, оне које су присутне енергичне су и способне да помогну расту овог сектора.⁴

Закон о удружењима⁵ допушта удружењима да обављају активности које остварују приход (Члан 37(1)), међутим даље се наводи да активност мора бити повезана са статутарним циљевима удружења и да се остварена добит не може расподелити оснивачима, члановима, запосленима итд. Додатно, активности које удружења спроводе морају бити наведене у Статуту (Члан 37 (2)), што значи да оне морају бити део сектора унутар којег предузеће делује. Примера ради, удружењу пчелара је дозвољено да продаје мед, али укупан приход од продаје мора бити искоришћен за потребе удружења. Другим речима, као што је наведено у Члану 37 (2), профит не може да буде подељен члановима, оснивачима или другим субјектима повезаним са удружењем. Закон такође дозвољава оснивање повезаног предузећа за комерцијалне активности, али не дефинише јасно односе између удружења и других субјеката.⁶ Термин социјално предузетништво, као што је раније речено, нашао је своје место у Закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом. Чланом 34 предузећу је омогућено да се организује као социјално уколико запошљава особе са инвалидитетом и ради на побољшавању квалитета живота особа са инвалидитетом.⁷ Друга два закона која су повезана, иако конкретно не спомињу социјално предузетништво, су Закон о задругама,⁸ у коме се наводи да су задруге подложне порезу од 10% на добит предузећа, док је Закон о задужбинама и

⁴ Извештај ОЕЦД-а за Републику Србију. Подстицање социјалног предузетништва и стварања социјалних предузећа у Републици Србији

⁵ Закон о удружењима – Србија. Доступан на линку <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/MONOGRAPH/85336/95492/F770369950/SRB85336.pdf>. Приступљено 29 јуна 2017

⁶ Фондација Yada, Самофинансирање и социјална предузећа међу организацијама цивилног друштва у Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори и Турској. Стр.50

⁷ Закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом. Доступан на линку <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/84221/93481/F472933306/SRB84221.pdf>. Приступљено 29 јун 2017.

⁸ Закон о задругама. Доступан на линку <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/102192/123458/F1498588425/SRB-2009-L-102192.pdf>. Приступљено 29 јуна 2017

фондацијама⁹ повезан али није погодан за успостављање социјалног предузећа. Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа,¹⁰ предузетништва и конкурентности за период 2015-2020 почиње са становишта постизања конкурентности у процесу интеграције земље, а као један од стубова на коме се заснива је и Развој предузетничког духа и социјалног предузетништва (принцип 1, стуб 6). Друга национална стратегија која је важна за социјално предузетништво, а у којој постоји читаво поглавље посвећено томе, јесте Стратегија развоја цивилног друштва 2015-2019.¹¹

Влада Републике Србије такође покушава да стимулише друштвену економију кроз свој Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и кроз пројекте као што су помоћ општинама за побољшање социјалне инклузивности путем запошљавања угрожених и маргинализованих група.¹² Поред тога, Државни завод за статистику је у сарадњи са Групом 484 истражио и објавио студију о економском утицају социјалних предузећа у Србији.¹³ Извештај анализира инфраструктуру социјалних предузећа у Србији на националном нивоу, њихов економски допринос, и капацитете запослених у њима. Извештај пружа добар темељ, примере социјалних предузећа у Србији и тачке које треба даље пратити.

Регионалне стратегије о социјалном предузетништву су такође значајне за Србију. Године 2014. потписана је Београдска декларација о развоју социјалног предузетништва на Западном Балкану и Турској¹⁴ која указује на неопходне кораке које треба предузети како би се обезбедио одрживи развој социјалног предузетништва. Београдска декларација заснива се на Стразбуршкој декларацији о социјалном предузетништву која се сматра важном покретачком снагом за социјално предузетништво.¹⁵ Постоје и регионални стратешки документи за развој социјалног предузетништва. Стратегија Југоисточне Европе 2020¹⁶ има за циљ побољшање социо-

⁹ Уредба о проглашењу Закона о задужбинама и фондацијама. Доступна на линку http://ecnl.org/dindocuments/365_The%20Law%20On%20Endowments%20And%20Foundations.pdf.

Приступљено 29 јуна 2017

¹⁰ Фондација Yada, Самофинансирање и социјална предузећа међу организацијама цивилног друштва у Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори и Турској. Стр.50

¹¹ Нацрт Национале Стратегије за развој цивилног друштва. Доступан на <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/objavljen-druginacrt-nacionalne-strategije-za-podsticajno-okruzenje-za-razvoj-civilnog-drustva-za-period-od-2015-do-2019godine/>; Консултативни процес за стварање Националне Стратегије. Доступан на <http://strategija.civilnodrustvo.gov.rs/media/2014/05/Drugi-nacrt-Strategije-Konsultativni-proces.pdf>.

¹² Центар за социјалну политику. Јавни позив за грантове за samozapoшљавање. Доступан на линку <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/>. Приступљено 29 јуна 2017

¹³ Завод за статистику. Економски утицај социјалних предузећа у Републици Србији. Секонс и Група 484. Београд 2014

¹⁴ Београдска декларација о развоју социјалног предузетништва на Западном Балкану и Турској. Доступна на линку https://www.tragfondacija.org/media/vesti%202014/Beogradska_deklaracija_o_razvoju_socijalnog_preduzetnistva_regiona_Zapadn.pdf. Приступљено 30 јун 2017

¹⁵ Стразбуршка декларација о социјалном предузетништву. Доступна на линку <http://www.crnps.org.rs/2014/strazburskadeklaracija-o-socijalnom-preduzetnistvu>. Приступљено 30 јуна 2017

економског раста региона на његовом путу ЕУ интеграција, док Стратешка студија о развоју друштвене економије у контексту Стратегије Југоисточне Европе 2020 детаљније разматра сваку земљу појединачно.¹⁷

Два најперспективнија облика организације који могу подстаћи развој социјалог предузетништва у Србији су организације цивилног друштва и фондације, међутим потребне су јасне одреднице о томе како их развијати у односу на спровођење њихових политика. Два европска програма у Србији усресређују се на развој социјалног предузетништва – Иницијатива за друштвени бизнис и Европска платформа за борбу против сиромаштва и социјалне искључености.¹⁸ Други важни међународни донатори који обраћају пажњу на развој социјалног предузетништва су УНДП, УСАИД, ИЛО, ИОМ, Британски Савет (British Council), итд.¹⁹

Постоје националне платформе/мреже које раде на промоцији и подизању свести о социјалном предузетништву: Смарт Колектив - иницијатива за развој и сарадњу, која послује као финансијски посредник између банака и организација цивилног друштва око добијања кредита. Смарт Колектив такође пружа нефинансијску подршку, спроводи праћење и евалуацију како би се подигла спремност и успешност улагања.²⁰ Сенс,²¹ који је 2011. године основала Група 484 уз финансијску подршку Уникредит фондације, ради на развоју снажне и одрживе друштвене економије у Србији интегрисањем социјалних предузећа. Данас, Сенс администрирају Смарт Колектив и Иницијатива за развој и сарадњу.

¹⁶ Стратегија Југоисточне Европе 2020 – послови и напредак у европској перспективи. Регионални савет за сарадњу. Нобембар 2013. Доступно на линку <http://www.rcc.int/files/user/docs/reports/SEE2020-Strategy.pdf>. Приступљено 25 јун 2017

¹⁷ Стратешка студија о развоју друштвене економије у контексту Стратегије Југоисточне Европе 2020. Доступна на линку http://www.emins.org/uploads/useruploads/knjige/RCC_Study-on-SE-in-SEE-Region_-2015-web.pdf. Приступљено 26 јун 2017

¹⁸ Извештај ОЕЦД-а за Републику Србију. Подстицање социјалног предузетништва и стварања социјалних предузећа у Републици Србији

¹⁹ Ибид, 6

²⁰ Фондација Yada, Самофинансирање и социјална предузећа међу организацијама цивилног друштва у Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори и Турској. Стр.50; Смарт Колектив доступно на линку <http://idcserbia.org/partners/smartkolektiv-3/>.

²¹ Сенс мрежа <http://sens.rs/sens>.

Питања и изазови

У Србији постоји 1.196 социјалних предузећа која запошљавају 10.326 лица (0.6% свих запослених у 2012. години), а од којих су 2/3 задруге.²² Њихов допринос БДП-з Србије износи 0,2%. Ситуација се може побољшати уколико се сви напори усмере ка развоју сектора социјалног предузетништва.²³ Пројекат Смарт Старт, који спроводи конзорцијум организација цивилног друштва из Србије, Турске, Македоније, Црне Горе и Босне и Херцеговине, за потребе пројекта спровео је истраживање о социјалном предузетништву међу организацијама цивилног друштва. Србија је са само 19 организација цивилног друштва имала најмањи број учесника у истраживању, од којих је само 17 обухваћено у анализи.²⁴ Од анкетираних организација, 77% њих се изјаснило да никада нису имале социјално предузеће, док 18% њих тренутно има једно. Поред тога, 3/4 учесника анкете изјавило је да или нема идеју или, уколико има идеју, немају пословни план. Пословни планови за социјално предузеће су обавезни како би се утврдила мисија, визија и опште одреднице на основу којих предузеће послује. То чини предуслов за организацију која жели да се трансформише.²⁵

Извор: Пројекат Смарт Старт

Извор: Пројекат Смарт Старт

Иако ослабљена, мала и средња предузећа и предузетнички сектор такође имају утицај на социјално предузетништво. Једна од највећих изазова за социјално предузетништво у Србији је недостатак правног оквира и дефиниције термина кроз постојеће или посебне законе (осим кратке напомене у Закону о професионалној

²² Завод за статистику. Економски утицај социјалних предузећа у Републици Србији. Секонс и Група 484. Београд 2014

²³ Б92. Развој социјалног предузетништва. Доступно на линку <http://www.b92.net/mobilni/biz/955983>. Приступљено 23 јуна 2017

²⁴ Фондација Yada, Самофинансирање и социјална предузећа међу организацијама цивилног друштва у Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори и Турској. Стр.54

²⁵ Социјално, Корисно, Одрживо – Како успоставити социјално предузеће у Србији. Доступно на линку http://eukonvent.org/wpcontent/uploads/2016/10/vodic-Drustveno-korisno-odrживo-Kako-osnovati-socijalno-preduzese-u-Srbiji_web.pdf. Приступљено 23 јуна 2017, стр. 28-30

реhabилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом у изузетно ограниченом контексту). Ову чињеницу потврђују и подаци истраживања Смарт Старта, при чему су испитаници из Србије изјавили да закони у Србији не подржавају социјално предузетништво (у просеку 3,6 на скали од 1-5, од чега је 1 подржавајуће, а 5-неподржавајуће); да земља нема стимулативно окружење за социјално предузетништво (просек 3,9 на скали од 1-5, 1 стимулативно окружење, 5 најмање стимулативно), док су одговори на питање да ли је друштво позитивно према социјалном предузетништву оцењени са најнижом просечном оценом (2,6) у односу на све анализирани земље.²⁶

Додатно, људски ресурси се сматрају слабостима за развој социјалног предузетништва. Ово се углавном односи на капацитете за управљање предузећем. Наиме, организације цивилног друштва које желе да се трансформишу у социјално предузеће често заборављају економску, профитну страну организације. Они настављају да се ослањају на донације и инвестиције уместо да се фокусирају на стварање профита и реинвестирање.²⁷ Даље се наглашава равнотежа у доношења одлука, односно демократском одлучивању о стратешким питањима и управљању оперативним активностима.

За социјално предузеће важно је имати развијена средства за комуникацију, односно имати интернет или фејсбук страницу (71% испитаника у истраживању Смарт Старта има интернет страницу, док њих 88% има фејсбук страницу-алате које треба користити за промоцију производа и услуга) или бити део мреже и користити маркетиншке стратегије. У Србији, организације које су учествовале у истраживању Смарт Старта изјасниле су се да имају проблема са људским ресурсима. Истраживање је показало да само 24% анкетираних организација има стално запослено особље, док се за посао комуникације најчешће спољно ангажују особе. За развој социјалног предузећа Мијатовић и сарадници наводе да је потребна посвећеност пословном планирању, активностима и комуникацији.²⁸

²⁶ Фондација Yada, Самофинансирање и социјална предузећа међу организацијама цивилног друштва у Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори и Турској. Стр 74-75

²⁷ Мијатовић, Бошко; Пауновић, Марко и Ковачевић, Вера. Социјално предузетништво у Србији. Центар за либерално-демократске студије. Фебруар 2012. Стр.53

²⁸ Мијатовић, Бошко; Пауновић, Марко и Ковачевић, Вера. Социјално предузетништво у Србији. Центар за либерално-демократске студије. Фебруар 2012. Стр.54

Закључак и препоруке

Правилним дефинисањем и решавањем обима пословања социјалних предузећа у Србији, овај сектор се може здраво развити као у другим европским земљама. Поред законског регулисања, потребно је успоставити праксу сарадње са другим земљама где је социјално предузетништво развијеније како би се изградили капацитети и пренели примери добре праксе.

- Држава треба да развије свеобухватну **стратегију** о томе како приступити и радити на овом моделу. Две постојеће стратегије заједно са Београдском декларацијом могу се користити као полазна тачка, али имајући у виду потенцијал сектора као и чињеницу да суседне земље већ раде на дефинисању законског оквира, потребно је да се у најскоријем времену донесе решење за овај сектор. У изради стратегије за социјална предузећа, Србија треба узети у обзир шире области и покушати да укључи што више идеја, односно да одржи консултативне састанке и оформи радне групе. Стратегија такође може бити допуњена правном дефиницијом социјалног предузетништва. То би се могло дефинисати у постојећем законодавству или улагањем напора у израду новог закона.
- Слаби предузетнички капацитети такође су нешто на чему треба радити. Обуке и подизање капацитета које организује невладин сектор треба да буду подржане од стране националних (регионалних) тела или центара који ће приближити процес, кроз давање више надлежности другим јединицама и телима. Један такав пример је и Тим за социјално укључење и смањење сиромаштва са својим новим програмом Од образовања до запошљавања (E2E) за развој вештина младих. Овај тим би могао помоћи заинтересованим странама око обука за развој идеја за социјално предузеће или радити са онима који имају идеје за развој дугорочних и одрживих пословних планова. Требало би да се успостави боља сарадња између постојећих мрежа и платформи које делују на терену.

Коначно, приступ микро кредитима за социјална предузећа мора бити прилагођен потребама сектора. Програм "Социјална транзиција" располаже средствима до 15.000 ЕУР, али ова средства су усмерена ка непрофитним организацијама. Ово треба повећати како би социјална предузећа (иако још увек законски недефинисана) имала приступ новчаним средствима за почетак пословања. То би се могло постићи посредовањем кроз постојеће платформе/мреже или путем државног посредовања.